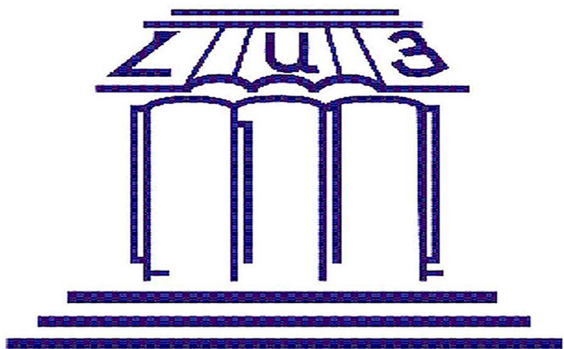

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Կ. Կ. Կ. ԿՈՄԻՏԵԻ ԱԳԻՏ-ԲԱԺՆԻ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՍԵՐԻԱ № 1

619.3

7-84

Պրոլետարներ բոլոր յերկրների, միացե՛ք.

Ն. Պ. ՊՈՊՈՎ

(Ս.ՆԱՍՏԱՆԱՐԱՆԻ)

ՎՈՉԽԱՐԻ

ՔՅԱՓԱՆԱԿ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՌՈՒՍԵՐԵՆԻՑ ԹԱՐԳՄ. Ա. Բ.

ազգությամբ
Խ. ՅԵՐԻՑՅԱՆԻ

ՅԵՐԵՎԱՆ—1924

Պրիլոգի տրեւտի I-ին տպարան

9070

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Կ. Կ. Կ. ԿՈՄԻՏԵԻ ԱԳԻՏ-ԲԱԺՆԻ
ԳՅՈՒՂԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՍԵՐԻԱ № 1

Պրոլետարները բոլոր յերկրներին միացեք.

610
143-70

Ն. Պ. ՊՈՊՈՎ
(Անաստասով)

ՎՈՉԻՄՐԻ
ՔՅԱՓԱՆԱԿ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

ԹՈՒՍԵՐԵՆԻՅ ԹԱՐԳՄ. Ա. Բ.

Խմբագրությամբ
Խ. ՏԵՐԻՅՏՅԱՆԻ

ՏԵՐԵՎԱՆ—1924

Պրիլյոբի տրեստի I-ին տպարան

012
07-67

ՎՈՉԽԱՐԱՏԵՐԵՐԻՆ

Ամեն մի գյուղացի գիտե, վոր քյափանակ հիվանդությունը հարյուրներով ու հազարներով վոչխարներ ե կոտորում: Սատկոտում են քյափանակից մանավանդ աշնան վերջերը և ձմեռները, յերբ կերի պակասության շնորհիվ վոչխարը լղարում ե ու թուլանում: Շատ զոհեր ե տանում այդ հիվանդությունը և նոր ծնած վոչխարներից, վորոնք ծննդաբերության հետ կապված անխուսափելի թուլության շնորհիվ չեն կարողանում դիմանալ ու սատկում են:

Չարիքի դեմ կռվելու համար հարկավոր ե նրա հետ լավ ծանոթ լինել: Այս գրքույկի մեջ շատ պարզ կերպով խոսվում ե այն մասին, թե վորտեղից ե առաջանում քյափանակ հիվանդությունը, ինչպես ե զարգանում ու տարածվում, ինչպիսի պայմաններում ե նա ավելի մեծ վնաս տալիս և վորոնք են զրա դեմ կռվելու մշոցները:

Թող կարգա այս գրքույկը ամեն մի վոչխարատեր և առաջնորդի սրա մեջ բերած խորհուրդներով:

Խ. Յերիցյան

ՎՈՉԽԱՐԻ «ՔՅԱՓԱՆԱԿ» ՀԻՎԱՆ- ԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

Խորհրդային Միության այն շրջաններում, վորտեղ խաշնարածությունը զարգացած է, շատ տարածված է վոչխարի «քյափանակ» կոչված հիվանդությունը:

«Քյափանակից» վոչխարները կոտորվում են նույնքան շատ, ինչքան զանազան վարակիչ հիվանդություններից:

Այդ հիվանդությունն ամեն տեղ տարածված է: Հաճախ «քյափանակից» ամբողջ հոտեր են կոտորվում: Որինակ 1873 թ. Ֆրանսիայի մի նահանգում վոչխարների մի յերրոգ մասը վոչնչացավ այդ հիվանդությունից և ժողովրդին յերեք հարյուր հազար ուլբլու վեաս պատճառեց: Անգլիայում համարյա ամեն տարի մոտ մի միլիոն գլուխ վոչխար է սատկում «քյափանակից»: Հունգարիայի յերկու շրջաններում չորս տարվա ընթացքում համարյա բոլոր վոչխարները կոտորվեցին: Ռուսաստանի շատ նահանգներում ել տարված է այդ հիվանդությունը. որինակ 1909—11 թվերի ընթացքում Մոսկվայի նա-

հանդի մի քանի դավաճներում «քյափանակ»-ի պատճառով խաշնարածությունը բոլորովին վերջացավ: Նույն պատկերն է և մյուս նահանգներում: Իհարկե, Հայաստանում ել կա այդ հիվանդությունը, վորը նույնպես մեծ զոհեր է տանում, բայց մենք թվական տեղեկություն չունենք մեր յերկրի համար, վորոշելու, թե «քյափանակը» մեր խաշնարածությանը ինչքան վրնաս է տալիս ամեն տարի:

Ինչպե՞ս կուվել այդ չարիքի դեմ, վոր պատուհաս է դարձել խաշնարածության համար և մեծ վնաս է հասցնում թե խաշնարած գյուղացուն և թե պետությանը:

Այդ չարիքի դեմ կուվելու համար հարկավոր է, վոր այդ կուվին մասնակցեն ամենից առաջ իրենք՝ խաշնարած գյուղացիք:

Առանց դրան պետության ձեռք առած միջոցները, ինչպես և դիտնականների ջանքերը՝ արդյունք չեն տալ, անողուտ կլինեն:

«Քյափանակի» դեմ կուվելու համար հարկավոր է իմանալ, թե

1. Ի՞նչ է հիվանդության պատճառը:

2. Ինչպե՞ս է զարգանում այն ճիճուն, վոր վոչխարի լյարդի մեջ առաջ է բերում այդ հիվանդությունը:

3. Վոչխարներն ինչպե՞ս են վարակվում «քյափանակով»:

4. «Քյափանակով» հիվանդ վոչխարին ինչպե՞ս ճանաչել:

5. Ինչպե՞ս անել, վոր վոչխարները չհիվանդանան:

1. Ի՞ՆՉՆ Է «ԲՅԱՓԱՆԱԿ» ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՃԱՐԸ

«Քյափանակ» հիվանդության պատճառը մի տեսակ ճիճու է, վոր արտաքուստ նման է ծառի տերեվի (տես նկար 1)՝ նա պարագիտ է, այսինքն մնվում է վոչխարի մարմնի մեջ, նրա հյուսթերով: Այդ պարագիտն ունի յեկու ծծող ուռուցիկներ, վորոնցով կաշուս է վոչխարի լյարդին (սեւ թոք, կամ ջիգյար) և ծծում. Այդ ճիճուն, վոր բավական խոշոր է, ապրում է վոչխարի լյարդի մեջ, լյարդի լեղիատար անցքերում, քրքրում քայքայում է լյարդը, և այդպիսով սպանում վոչխարին: «Քյափանակից» ամենից շատ վոչխարն է վնասվում, չնայած վոր այդ ճիճուն ապրում է և ուրիշ կենդանիների լյարդում, որինակ կովի, յերբեմն ել խոզի, այծի, ուղտի, ձիու, նապաստակի և նույնիսկ մարդու լյարդում:

**2. ԻՆՉՊԵՍ Ե ԶԱՐԳԱՆՈՒՄ ԱՅԴ ՃԻՃՈՒՆ,
ՎՈՐ ՎՈՉԽԱՐԻ ԼՅԱՐԴԻ ՄԵՋ ԱՌԱՋ Ե ԲԵՐՈՒՄ
«ԲՅԱՓԱՆԱԿ» ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅՈՒՆԸ**

Այդ ճիճուի ուսումնասիրությունը, նրա զարգացման ու վարակման մասին յեղած տեղեկությունը մենք պարտական ենք յերկու նըշանավոր գիտնականների՝ գերմանացի Լեյկարտին և անգլիացի Տոմսոնին: Բանից դուրս ե գալիս, վոր այդ ճիճուի կյանքը շատ առանձնահատուկ է և զարմանալի: Հիվանդ վոչխարի կտիտի (կուռի, թրքի) հետ միասին խոշոր ճիճուների ձուերը դուրս են թափվում: Այդ ձուերը, մինչեւ վեց ամիս կարող են անփնաս մնալ վոչխարի կրտիտի մեջ, յեթե կտիտը չըչորանա: Վոչխարի ամեն մի կտիտի մեջ, յեթե վոչխարը «քայափանակով» հիվանդ է, լինում է մինչեւ 100 հատ ձու: (տես նկ 2)

Յեթե այդ ձվիկը խոնավ տեղ է ընկնում, կամ թե ջրի մեջ, (յերբ վոր վոչխարը ջրելու յեն տանում և նրանց աղբը թափվում է ջրի մեջ) մի 3—4 շաբաթից հետո ձվիկից դուրս ե գալիս մի փոքրիկ վորդ (տես նկ 3) այդ վորդը հասարակ աչքով անտեսանելի յե: Նա սկսում է ջրի մեջ շատ արագ լողալ զանազան ուղղությամբ, մինչեւ վոր գտնում է ջրային խխունջին: (տես նկ 4)

Նկար 1

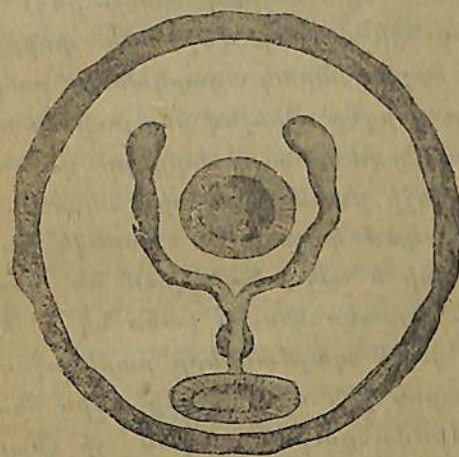
Նկար 2

Նկար 3

Նկար 4

Նկար 5

Այդ խխունջը սովորաբար ապրում է խոնավ մարզերում, ճահճոտ, ճլուտաեղերում, դանդաղ հոսող առուների մեջ և այլն: Հենց վոր այդ փոքրիկ վորդը գտնում է խխունջին, կաշում է նրան, իր կնճիթով ծակում է խխունջի դրսի պատյանը, ներս է խցկվում խխունջի մարմնի մեջ՝ անվում նրա մարմնի հյուսթերով:

Խխունջի մարմնի մեջ այդ փոքրիկ վորդը սկսում է շատ արագ զարգանալ, բազմանալ և առաջ նոր վորդեր՝ մինչև 4 հարյուր հատ: Այդպես շատանալուց հետո այդ վորդերը դուրս են գալիս խխունջի մարմնից, նորից սկսում են լողալ ջրի մեջ, կամ կաշում են վորեվե առարկայի կամ բույսի և ապա ծածկվում են հաստ պատյանով և այսպես մնում: (տես նկ 5) Այդ դրուսթյամբ, յեթե պայմանները բարենպաստ են, նրանք կարող յեն մինչև 4 վեց ամիս մնալ: Նույնիսկ ձմեռվա ցուրտն անգամ չի կնասում նրանց կյանքին: սակայն չոր տեղում շատ շուտ են վոչնչանում: Այդ դրուսթյամբ, պատյանի մեջ, վորդերը մնում են այնքան, մինչև վոր ջուրը մի քիչ սրակասի և խոտի կամ խմելու ջրի հետ վոչխարների ստամոքսի մեջ մտնեն: Ստամոքսից նոքա անցնում են դեպի լյարդը, նորից ձու յեն ածում, այդ ձուերը վոչխարի կտիտի հետ միասին ցրվում են արոտատեղում:

Իսկ «քյափանակի» ճիճուն մի որում կարող է մինչև 4 յերկու հարյուր ձու ածել:

3. ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ՎՈՉԽԱՐՆԵՐԸ ՎԱՐԱԿՎՈՒՄ «ԳՅԱՓԱՆԱԿՈՎ»

Արդեն ասացինք, վոր խմելու ջրի հետ, կամ կանաչ խոտի հետ, պատյանի մեջ պահված «քյափանակի» ճիճուններն ընկնում են վոչխարի ստամոքսի մեջ: Այդ բանը սովորաբար պատահում է ճահճոտ տեղերում, ջրովի մարզերում կամ խոնավ չիմաններում, վորտեղ ջուր է հավաքվում: վոչխարը խմում է այդ ջրից, իսկ այդ ջրի մեջ շատ կան «քյափանակի» վորդեր: վոչխարը կվարակվի և այն դեպքում, յեթե կանաչ խոտի հետ ուտի նայել ջրային խխունջներին, վորոնց վրա շատ կան այն վորդերից: վոչխարը գոմում էլ կարող է վարակվել, յեթե նրան կերակրում են խոնավ չիմաններից, ճլուտներից քաղած կանաչ խոտով: «Քյափանակի» վորդեր կարող են լինել և նոր չորացրած խոտի վրա, յեթե այդ խոտը քաղել են ճահճոտ ու խոնավ խոտհարքներից:

Բայց ինչո՞վ բացատրել այն, վոր մի քանի տեղերում, չնայած վոր կա ջրովի մարզեր ու ճահճոտ չիմաններ, վոչխարը «քյափանակով» չի հիվանդանում: Յեթե ուշադրությամբ փնտրենք

գրա պատճառը միշտ ել կարող ենք գտնել: Յերկու պատճառ կարող ե լինել. նախ վոր այդ տեղերում չկա ջրային խխունջ: Իսկ մենք արդեն տեսանք, վոր «քյափանակի» վորդերը պիտի սնվեն այդ խխունջի մարմնի մեջ. առանց գրան նրանք չեն կարող զարգանալ և վոչխարին փասել: Յերկրորդ պատճառն ել այն ե, վոր **ուրիշ շրջաններից «քյափանակով» վարակված** վոչխար չեն բերում այդ տեղ, ուրեմն և հանդիշուրը չի աղտոտվում հիվանդ վոչխարի աղբով:

«Բյափանակը» ավելի շատ տարածվում ե բնտանի կենդանիների, մանավանդ վոչխարների և կովերի միջոցով: Վարակված շրջաններից դեպի առողջ վայրերն անցնելու ժամանակ այդ կենդանիներն իրենց աղբի հետ միասին ցրում են և «քյափանակի» ձվիկներ: Յերբեմն վայրի կենդանիներն ել կարող են տարածել «քյափանակ»: որինակ նապաստակը, վայրի այծը և այլն: Վարակման ամենից հարմար ժամանակն ամառն ե և աշունը:

Մենք տեսանք, վոր «քյափանակի» վորդերի աճման համար խոնավությունն անհրաժեշտ ե: Ուրեմն պարզ ե, վոր անձրեվառատ ամառը շատ ե նպաստում «քյափանակի» տարածման: Վոչխարների վարակման համար կարեվոր ե և այն, թե վտանգավոր համարված

չիմանում վորքան ժամանակ ե վոչխարն արածում. ինչքան շատ արածի, այնքան ավելի շատ պիտի կուլ տա «քյափանակի» վորդեր: Բոլոր կենդանիների մեջ «քյափանակը» ամենից շատ վոչխարի համար ե վտանգավոր, պակաս անվտանգ ե խոշոր յեղջուրավոր անասունների համար, իսկ խոզի, ձիու և շան համար համարյա թե վոչ մի նշանակութուն չունի:

4. ԻՆՉՊԵՍ ՔԱՆԱՉԵԼ «ԲՅԱՓԱՆԱԿՈՎ» ՀԻՎԱՆԴ ՎՈՉԽԱՐԻՆ

Առաջին անգամ, մանավանդ վոչ մասնագետի համար, դժվար ե ճանաչել «քյափանակով» հիվանդ վոչխարին: Սովորաբար հիվանդության նշանները նկատելի չեն աշնան ժամանակ, յերբ հիվանդությունն ուժեղանում ե: Այդ ժամանակ հիվանդ վոչխարի աչքերի շուրջն ուռուցքներ են առաջանում, աչքերը ջրակալում են, ներքին ծնոտի տակ, կրծքի վրա և փորի ստորին պատի վրա յերեվում են խմորի նման ուռուցքներ: Վոչխարները թուլանում են, կերին ախորժակով չեն մոտենում, շատ դանդաղ են վորոճում, բուրդը կոշտանում ե, դառնում անհավասար ու շատ հեշտ թափվում ե: Յերբեմն ել փորլուծ ե լինում և վոչխարը սատկում ե կատարյալ մաշվելով:

Յեթե վարակումը շատ ուժեղ է, հիվանդության առաջին նշաններից 7—9 որ հետո վոչխարները սատկոտում են: «Քյափանակից» սատկած վոչխարի փորը յեթե պատռենք, կըտեսնենք մեծ չափով հեղուկ: Բայց զլխավոր ուշադրությունը հարկավոր է լյարդի վրա դարձնել: Առողջ վոչխարի լյարդի հետ համեմատած հիվանդ վոչխարի լյարդը շատ մեծ է և պինդ, կտրելիս՝ դժուար է, կարծես թե լյարդի մեջ ավազ լինի: Լյարդի լեղիատար անցքերից դուրս է հոսում կանաչ գույնի լորձուկ և ինքը հիվանդության պատճառը՝ «քյափանակ» վորդը:

Յուրաքանչյուր գյուղացի և խաշնարած պետք է իմանա, վոր յեթե վոչխարի մեջ մի վորեվե հիվանդության նշան է յերեւում, կամ թե կասկած կա հիվանդության, հարկավոր է դիմել մասնագետին, այսինքն անասնաբուժին: Յեթե ոգնությունը ժամանակին լինի, վոչ գյուղացին կզրկվի յուր վոչխարներից և վոչ էլ պետությունն անչափ փաս կստանա:

ԻՆՉ ԱՆԵԼ ՎՈՐ ՎՈՉԽԱՐԸ «ԳՅԱՓԱՆԱԿՈՎ» ՉԿԻՎԱՆԴԱՆԱ

«Քյափանակի» բժշկությունը մինչեւ որս էլ յերկրորդական նշանակություն ունի: Հարկավոր է վոչխարը լավ պահել, լավ սնունդ տալ,

վորովհետեւ լավ պահած վոչխարն ավելի հեշտ է տանում հիվանդությունը, քան լղարն ու թույլը: Լղար և հյուժված վոչխարը «քյափանակից» շատ շուտ է սատկում: Յուրաքանչյուր խաշնարած գյուղացի պիտի իմանա, վոր «քյափանակի» դեմ կովելու ամենալավ միջոցը վոչխարը խոնավ չիման չուղարկելն է, մանավանդ ջահեղների համար: Հիվանդ վոչխարի աղբն իր մեջ անհամար ձվիկներ ունի. ուրեմն հարկավոր է այդ վարակված աղբը բոլորովին վոչնչացնել: Այդպիսի աղբով միայն չոր դաշտը կտրելի յե պարարտացնել. այդ չոր դաշտից անձրեւը չի կարող աղբը տանել այնպիսի խոնավ տեղ, վորտեղ կա ջրային խիտույշ: Յեթե մոտիկ տեղում կա ջուր, վոչխարի վարակած աղբից «քյափանակի» ձվիկները շատ հեշտ կարող են ընկնել այդ ջրի մեջ: Ամենից լավ միջոցը՝ այդ վարակված աղբը վառելն է, կամ մի յերկու տարով հարկավոր է աղբը խոր թաղել հողի մեջ: Պետք է խստիվ արգելել, վոր վոչխարի կամ կովի թրիքով չաղտոտեն այն ջուրը, վորտեղից վոչխարը խմում է: Ջուր տալու ժամանակ պիտի հսկել, վոր անասունները ջրի մեջ չմտնեն, ինչպես և հարկավոր է հետեւել, վոր անձրեւի հետ ջրի մեջ չխառնվի վոչխարի կամ կովի աղբը: Պիտի ամեն միջոց գործադրել բոլորովին

1003
1934
ԿԵԹ

վերացնելու ջրարին խիունջին, առանց վորի հի-
վանդությունը չի տարածվում: Այդ նպատակի
համար շատ տեղեր խոնավ չիմաններն ու ճա-
հիճները, ճահճացած մարգագետինն ու դան-
դաղ հոսող առվակի շրջակա խոնավ հողերը
արհեստական ձեւով հարկավոր ե չորացնել, ա-
ռուներ շինել և ջուրը հեռացնել: Այդ միջոցն
ամենալավն է: Պիտի հսկել, վոր հիվանդ վոչխա-
րի լյարդը իսկույն վոչնչացվի, թե չե հիվան-
դությունը կարող ե տարածվել: Այդ վարակ-
ված լյարդը լավ յեփելուց հետո կարելի յե տալ
շներին:

Ի վերջո պիտի ասել, վոր «բյափանակ»
հիվանդության դեմ մղվելիք պայքարը մի մար-
դու կամ մի շրջանի գործ չե: Այդ պայքարն
ընդհանուր պետական նշանակություն ունի,
նրանից ե կախված հանրապետության և մեր խաշ-
նարածության բարելավ վիճակը:

Այդ պիտի շեշտել մանավանդ ներկա մո-
մենտում, յերբ բրդի յուրաքանչյուր կտոր պի-
տի հաշվի առնել և բուրդ տվող վոչխարի կյան-
քը վոսկու քաշով պիտի գնահատել:

«Բյափանակ» դեմ կռիվը բավական կհեշ-
տանար, յեթե այդ կռիվն մասնագետների հետ
միասին մասնակցեր վողջ Եանագրգուված բնակ-

չությունը, մանավանդ խաշնարած գյուղացիք և
զանազան հիմնարկներ: Անհրաժեշտ ե նայել լայն
պրոպագանդա՝ մատչելի գրքուկների և գրույց-
ների միջոցով:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0281235

9070

ԳԻՆՆ Ե՛ 10 ԿՈՊԵԿ ջԵՐՎ.